

**BEKNOPTE
GESCHIEDENIS
VAN
CASTEREN**

door

Peter Norbertus Panken te Bergeik

1899

Ingeleid en bewerkt door Johan Biemans

Vooraf

Deze beknopte geschiedenis van Casteren behoort oorspronkelijk tot het manuscript Hapert en Casteren. Jammer dat Casteren niet compleet bewaard gebleven is.

Om meer te weten te komen over waar Panken zijn informatie vandaan haalde, wanneer en hoe dikwijls hij in Casteren kwam, met wie hij contact had, verwijs ik naar de niet digitaal beschikbare Dagboeken van Panken.

Deze uit 22 delen bestaande handgeschreven dagboeken - plus een compendium daarvan - zijn in druk verschenen onder de titel De Dagboeken van P.N. Panken 1819-1904, Memorieboek van een Brabantse schoolmeester. Een zesdelige serie ingeleid en bezorgd door antropoloog Dr. Peter Meurkens, uitgegeven bij Kempen Uitgevers Eindhoven 1993-1998.

Alle delen bevatten een gedetailleerd Topografisch register, Zaakregister en Register van familienamen.

Het aantal vermeldingen in het topografisch register van Casteren telt in deel I: 10x; II: 7x; III: 4x; IV: 3x; V: 1x; VI: 4x, totaal 29x. Gemakkelijk om op te zoeken voor wie de serie in de boekenkast heeft staan, of het kan lenen bij de bibliotheek.

Zie ook de manuscripten De Gilden in Brabant en Geschiedenis van Noordbrabant.

Johan Biemans

Bergeijk, 16 februari 2025

Inhoud

I. Naamsafleiding. Bevolking. Huizen. Oude Hoeven.....	3
II. Kerkelijke toestand. Patroon der Parochie. Begevingsrecht.Oude Parochiekerk. Toren. Luiklokken. Eene overlevering. Kerkhof.....	5
III. Pastoors met Bijzonderheden.	10
IV. Gilde. School. Onderwijzerswoning.....	12
V. Ontdekte of gevonden Oudheden.	13
VI. Gemengde Bijzonderheden van Casteren.....	15

I. Naamsafleiding. Bevolking. Huizen. Oude Hoeven.

Oudtijds schreef men den naam des dorps Castelre en Casterle; een authentiek schrift der 11e eeuw meldt Kastelre, doch sedert verscheidene eeuwen meestal Casteren, in de laatste tijden ook Kasteren, zooals het in den mond des volks immer heet.

De beteekenis van den dorpsnaam is vermoedelijk eene castra of legerplaats bij een bosch, volgens anderen nabij woningen. Een castrum beduidde omstreeks de vierde eeuw ook eene sterkte en castellum, een kasteel of versterkte huizing.

De afstands van Casteren tot Netersel, waar het verbazingwekkend Hof der Frankische koningen en later van de hertogen van Brabant stond, bedraagt nauwelijks een half uur. Heeft zich inderdaad te Casteren eenmaal eene legerplaats bevonden, dan zal die wel door de Romeinen aangelegd en bevolkt zijn geweest, vermits in deze streek veelvuldigen Romeinsche oudheden gevonden zijn.

Ter onderscheiding van het gehucht Hoog Casteren onder Hoogeloon wordt Casteren soms door Kerk-Casteren aangeduid.¹ Het vormt mede de burgerlijke gemeente Hoogeloon-Hapert-Casteren, vroeger eene dingbank, die voorheen onder die van Eersel had behoord. Casteren maakte deel uit van de grondheerlijkheid in bezit der abdij Tongerlo, in 1590 door haar aan het bisdom van 's Bosch afgestaan en later door het Land aangeslagen.

Op het jaar 1406 vindt men in een zeer oud naar de wijze van dien tijd geschreven boek, dat dit dorp toen in de bede of belasting 22 schilden en een derde betaalde.²

Ten jare 1437 trof men te Casteren, destijds Castelre geheeten, 41 belastbare en 10 arme huizen aan. In eene telling der huizen en haardsteden van 1526 leest men: *Castelre onder die banck van*

¹ Onder deze benaming komt o.a. in een op perkament geschreven handschrift in 1173 voor.

² J. Van Oudenhoven, Beschrijving van de Meierij, 1670 II, p.82.

Eerssel. Aldair bevonden zijn bewoende huysen XLI. Hierboven aldair noch bevonden, d'welck in 't voirscreven getal van XLI niet begrepen en is, een huys oft woeninge, bewoent bij twee huisraden. Verscheijden cost doende, gerekent voere II hertsteden. Ende daerenboven noch onbewoende huysen III. Het aantal huizen bedroeg 41 in 1736, in 1766 en 1771 beide 48.

Ten jare 1173 schonk de adellijke zeer godvreezende Jufvrouw Gela te Hapert deze drie Hoeven genaamd Adrianus, Cornelis en Dircks-Hoef, alle met aanzienlijke gronden te Casteren gelegen.

II. Kerkelijke toestand. Patroon der parochie. Begeavingsrecht. Oude parochiekerk. Toren. Luiklokken. Eene overlevering. Kerkhof.

Wanneer de oude parochiekerck gebouwd was, is onbekend. Tijdens de reformatie geheel vervallen is zij in 1806 afgebroken en geruimd. Aan den H. Willibrordus toegewijd bleef deze de patroon der schuurkerk en der huidige kerk.

Het patronaat der kerk werd vroeger door het kapittel van Hilvarenbeek bezeten, dat ook twee derde gedeelten der tienden genoot. Een derde deel van de tienden bekwam de abdij Postel. Uit deze tienden ontving de pastoor zijne competentie, welke op slechts zestien mudden rogge was gesteld.

Hierom is in 1589 en 1615 op eene vermeerdering aangedrongen. Het altaar van O.L.Vrouw aan het pastoraat toegekend, gaf jaarlijks zeven mudden rogge. Het kosterschap, slechts een officie, is in 1613 nog vergeven. Zekere Cornelius Dircks Loijen heeft 29 Augustus 1558 de vroegmis gesticht. De pastoor kreeg 17 Juli 1611 verlof om te testeren.³

De rekening over de geestelijke goederen van Kempenland meldt, dat de incomsten van de kerk werden genoten door het kapittel van St. Pieter te Hilvarenbeek en in 1679 nog 21 gl. 13 st. beliepen. Die der pastorij bedroegen welëer 24 gl. 17 st., in 1792 f 9-15.

Slechts bij een' enkelen Schrijver vond ik gewaagd onder welke parochie Casteren heeft behoord, alvorens het oudtijds zelf tot dien rang verheven is. Dubbel merkwaardig acht ik hierom de mededeeling bij Schutjes (IV. 791) onder de *“Wonderdadige genezingen en gunsten door de voorspraak der Zoete Lieve Vrouwe van Den Bosch verkregen”* uit de oorspronkelijke stukken door O. Zylius geboekt. Schutjes woorden luiden: *“16 Mei 1383. Lijsbet dochter van Griet Vroemels te Casteren in de parochie van Bladel was overleden; de*

³ Vergelijk het artikel Casteren bij Coppens en bij Schutjes.

moeder betreurde haren dood, beloofde eene bedevaart naar O.L.V. en Elisabeth herleefde.”

De oorspronkelijke en eeuwenlange onderhoorigheid van Casteren onder Bladel is zeer aannemelijk, want dit dorp verkreeg om de aanwezigheid van den Frankischen vorst “in het Hof te Bladella of Platella” (te Netersel) reeds in het begin der 10e eeuw eene groote vermaardheid en aanzien. De vroegste pastoor wiens naam men van Bladel gedrukt vindt, is op het jaar 1370.

Bij de vermelding der parochien in de tweede synode van ‘s Bosch ten jare 1612 gehouden, wordt Casteren toen meestal nog Casterle geschreven niet vernoemd.

De oude steenen doopvont, uit de stichting der parochie dagteekenende is tot heden aanwezig gebleven. Wist men den ouderdoms hiervan dan kende men tevens volgens den oudheidkundigen, vermaarden Habets de oprichting eener parochie. Door den Vrede van Munster in 1648 moesten de katholieken hunne grijze kerk aan de Protestanten afstaan, welke haar echter nimmer tot godsdienstoefening hebben gebezigd. Van de nieuwe of gereformeerde belijdenis woonden hier zelden personen dan de schoolmeesters.

In of kort na 1672 hebben de Roomschen op ... minuten afstand hunner voorvaderlijke verlaten parochiekerck eene zeer geringen schuurkerk of bedehuis getimmerd. Een besluit van 24 November 1750 veroorloofde hen ze doelmatiger te verbouwen. In 1800 of wat later is deze schuurkerk door eene gewone kerk, waarop een torentje, vervangen.

Honderd en tachtig jaren bleef de niet aanzienlijke bevolking van Casteren een eigen herder verstoken en is van omtrent 1689 tot 1852 door de pastoors van Netersel verzorgd.⁴

⁴ Vergelijk hoofdstuk III op 1684.

Deze kwamen gedurende de verëeniging op Dings- en Donderdagen te Casteren de H. mis en des Zondags, alsmede op de feestdaghen de Hoogmis opdragen. Het lof geschiedde steeds te Netersel.

Bij der scheiding van de kerk van Netersel en de herstelling eener zelfstandige parochie in 1852 is in de nabijheid der kerk eene zeer geschikte pastorie gebouwd. Tijdens de Reformatie woonde hier wel, volgens de landsregeering een Protestantsche schoolonderwijzer, waaronder een zekere Michels van Duitsche afkomst, van wien vele met die naam zijn afgestamd en vooral in den omtrek zijn verspreid.

Thans behooren deze afstammelingen tot de christelijk afgescheidenen, zoogename Nieuwlichters. Welke rampen of wat leed deze kleine parochie ook te verduren heeft gehad, bleef ze altijd aan het oud vaderlijk Geloof zeer getrouw en wordt ze nog om hare eenvoudigheid en oprechte zeden als “Casterens Geloof” aangeduid.

Aan de westzijde tegen de oude parochiekerck stond een toren, welke eenigen tijd daarna als deze is afgebroken. Bij het nedervallen van een der muren is toen een man gedood die daaraan arbeidde en Hoeks heette.

De oude klokken met hunne opschriften enz. zijn vernietigd. Voor zoo ver ik desaangaande inlichting kon bekomen was de zwaarsten ter eere der H. Barbara, de andere aan de H. Catharina gewijd. Hare opvolgsters kregen dezelfde namen, doch eene mindere groote. Alle deze klokken waren geheel of gedeeltelijk door de tiendheffers bekostigd.

Op het Napoleonsfeest 10 Augustus 1810 is de klok van St. Barbara te barsten geluid of aan stukken geslagen; terwijl ongeveer $\frac{1}{4}$ eeuw later, die van St. Catharina eene scheur bekwam bij het begraven van een kind, het eerste lijk waarvoor na de omwenteling van 1830 op deze grensdorpen weer geluid werd. Met deze gebrekkige klokken behielp men zich tot 1840, wanneer ze tot twee kleine vergoten zijn, nadat het

plan om slechts eene grootere klok in plaats van deze te vervaardigen was opgegeven. De opschriften der beide klokjes zijn eenvoudig.

In 1873 is door het kerkbestuur van Casteren een uurwerk in den toren geplaatst. Men blaasde hier welëer op een horen om den tijd aan te duiden, vooral wanneer de kerkdiensten zouden aanvangen, doch ook op een' anderen tijd van den dag. Nog worden ter pastorie een paar horens bewaard, die eenmaal tot gezegd einde gediend hebben.

Na 1672 timmerden de R.C. een bedehuis, welke nietige schuurkerk in 1750 doelmatig was ingericht en later tot eene voldoende kerk met een torentje werd verbouwd, zoo als ze zich nog heden (1892) vertoont.

Dorpsrekeningen noteeren het verhangen der twee gemeenteklokjes door A. Simons te Eindhoven in 1740, de kosten hiervoor *f* 4-18-14. In 1742 zijn de oren der klokjes vernieuwd voor *f* 8-19.

Na den dood van Meester Michiels woonde zijne weduwe nog eenige jaren in eene kamer naast het schoolhuis. Zij was de laatste protestantsche te Casteren.

Volgens eene onderlinge overlevering hebben zes Fransche militairen in de laatste helft der zeventiende eeuw den toren, de kerk en eenige huizen afgebrand, waarbij de klokken smolten. Bij het afbreken des torens vond men onder den vloer nog klokkenspijs of stukken, benevens ijzeren banden, waarmede de klokken aan de balken bevestigd waren geweest.

Rond de gewezen kerk bevindt zich het kerkhof. Gewoonlijk was het door eiken omringd. Het heeft eene verheven ligging. Men treft daarop geen steenen of zerken grafmonumenten aan dan dat op den waardigen Pastoor Habraken.

Onder de houten kruisen bemerkt men het groote sierlijken kruis, omstreeks het midden van het kerkhof en tevens ter plaatse van de gewezen kerk, oostwaarts de grafplaats van Pastoor Habraken van

zeker en hoogbejaard inwoner en graanmolenaar Teurlings genaamd, die in April 1899 in den ouderdom van 95 jaren is overleden.

III. Pastoors met bijzonderheden

1571 Joannes Vossius

Uit eene armenrekening en kerkrekening van 8 Juli 1571 is Vos bekend. Heilige geestmeesters waren Daniël de Vissers en Adrianen Claes, de inkomsten der armen 101 gl. 4 st., de uitgaven 96 gl. 6 ½ st. De kerckmeesters Henricken Wils en Merten De Bie sluiten hunne rekening met een batig slot van 62 gl. 2 st., de Carolus gl. op 20 st. berekend.

1586 Petrus van Gorop van Arendonk.

Hij schrijft, dat hij sedert eenige jaren met levensgevaar zijne parochie bedient. Dewijl hij in 1589 dit meedeelt zal hij van den aanvang van zijn verblijf wel de vervolging der Staatsche soldaten gevreesd hebben. Geen middel van bestaan verschaftte hem zijne pastorie en verzoekt bescheiden, zijne competentie uit de tienden zijner parochie door het kapittel van Hilvarenbeek en voor een derde door den prior van Postel te verhoogen. Bij de kerkvisitatie van 1615 was hij 63 jaren oud, gehouden tot de dagelijksche Mis, uitvaarten en jaargetijden uitgezonderd. Zijne 142 communicanten leefden braaf. Bij de kerkvisitatie van 1617 bleek de kerk slecht onderhouden te zijn. Tegen het einde van 1622 heeft hij bedankt of is toen overleden.

1622 Joannes Verpannen van Bladel.

Door het kapittel van Hilvarenbeek was hij in 1622 als pastoor van Kerckasteren voorgedragen, waar hij vermoedelijk de laatste herder vóór de reformatie is geweest. Tot aan zijne benoeming als pastoor bezat hij een beneficie in de kerk van Diessen.

1684 Th. Marchant van Antwerpen.

Een Schrijver⁵ noemt hem in 1684 pastoor van Kasteren, tevens de parochie te Duizel bedienende, alwaar in 1685 H. Bertrandt kanunnik van Postel deservitor was. Zou Marchant zijn verblijf te Casteren

⁵ Abdij Tongerlo, door fr. Waltman van Spilbeek, p.125.

gehad hebben, dan is dit zeer kortstondig geweest, dewijl hij in 1686 pastoor te Duizel werd en er reeds 30 Juli van dat jaar is overleden.

In die tijden der moeiëlijkste kwellingen voor de Katholieken en in de schaarsheid der priesters in ons bisdom, was men meermaals genoodzaakt vreemde herders, er buiten gewoonte te zoeken, om de parochien te bedienen. Sommige pastoors hebben destijds de Katholieken der parochien van Eersel, Duizel, Hapert, Hoogeloon en Casteren verzorgd.⁶

Van 1689 tot 1852 maakte Casteren met Netersel eene parochie uit. Toen is te Casteren eene goede pastorie gebouwd.

1852 Henr. Jac. Habraken van Eindhoven.

Geboren 20 April 1807, priester gewijd 1832, in 1834 kapelaan te Lierop, droeg als eerste pastoor van Casteren na de hervorming 21 Februari 1852 aldaar de plechtigen H. Mis op. Rijk met tijdelijke goederen gezegend heeft de waardigen man deze tot luister van den godsdienst en der kerk besteed. Hij overleed in 1872 en is de eerste Pastoor na de Reformatie en waarschijnlijk ook nimmer te voren te Casteren begraven.

1872 A.P.F. Wachter van Boxmeer.

13 Juni 1817 geboren, was hij vóór zijn pastoorsschap in onderscheidene parochien werkzaam. Hij werd assistant te Cuyk 1844, kapelaan te Velp 1849, assistent te Hapert 1852, kapelaan te Liempde 1858 en te Herpen 1859. Zijn 25-jarige pastoorsschap is in zijne parochie prachtig en met algemeene deelneming in April 1897 gevierd. De feestredenaar prees de inwoners der plaats als “geloovigen van den echt godsdienstigen stempel wijd en zijd bekend”. Door den jubilaris met assistentie van drie eerw. Geestelijken werd de plechtigen Mis opgedragen.

Deze minzamen herder overleed Zaterdag 17 Februari 1900. Evenals zijn voorzaat heeft hij buitengemeene achting genoten.

⁶ Van Gils, Meierijsch Memorieboek, art. Duizel.

IV. Gilde. School. Onderwijzerswoning.

Wanneer een gilde tot stand is gekomen weet men niet, doch in 1627 wordt van de “gulde van O.L.V. te Casteren” melding gemaakt. Sinds lang heeft Casteren weder eene Gilde’; doch zonder attributen. De leden schieten niet naar den vogel zooals elders. Zij houden echter een’ jaarlijkschen teerdag.

Voorheen stond de dorpsschool, volgens de overlevering, op het kerkhof bij de reeds lang gesloopte kerk, waarvan na de Reformatie het dak was ingevallen en langzamerhand geheel verviel.

De schoolhuizinge bevond zich in de Straat. Toen ze in 1770 vernieuwd is, was om geen groote onkosten te doen, het stroo voor het dak door “het geheele dorpje” opgehaald. Voor de vracht alleen is in de dorpsrekening 10 stuivers geboekt.

V. Ontdekte of gevonden Oudheden

1843 Een zilveren penning van den Romeinschen keizer Caesar. Hij kwam in bezit van wijlen den oudheidkundigen pastoor T. Verspeek te Hulsel, die in 1871 overleed.

Meermalen zijn hier, naar het verhaal van ingezetenen, Romeinsche penningen gevonden.

1866 In Februari werden ongeveer 1 minuut van den water- en windgraanmolen, op een perceel heide toen aan de hervormde Maatschappij van Welstand behoorende, bij doorgraving van den grond ter diepte van 1 tot 2 voet ontdekt: twee koperen Romeinsche penningen, waarvan één met een borstbeeld, beide waren zeer ingeroest. Drie koperen groen geverwde voorwerpen van verschillenden vorm en groote, wellicht handvatsels of beslag eener kast of van een cabinet. Enkele stukken ijzer. Een plat, dun, koperen, groen geverwd Plaatje. Een pot door het arbeiden aan stukken, vele deelen van andere potten van blauwe aarde en fragmenten van roodachtige schotels voor huiselijk gebruik. Van het aardewerk is niets bewaard.⁷ Bij verdere doorgraving werd tot heden van dien aard geen voorwerp meer aangetroffen.

De graanmolen

Deze is van oude dagteekening en behoorde oudtijds tot de dwangmolens, zoodat de inwoners op boetens verplicht waren op dien molen hunne granen te laten malen. Wanneer er geen kans of gelegenheid bestond dit te doen, moest men zulks te Venbergen onder Valkenswaard laten verrichten of wel op den molen te Oerle, Hapert of Bergeik waar de molen aan H. Hatén toebehoorde. Het gebod was gegeven door Hertog Jan van Brabant die als weldoener optrad voor de abdij van Postel.

De molen te Casteren, door Postel gesticht, wordt thans zoowel door wind als water gedreven. Hij brandde in de 19e eeuw tweemaal af; de eerste maal toen hij eigendom van De Kinderen, de laatste maal van

⁷ De voorhanden gevonden oudheden zag ik 1 Juni 1866 te Hoogeloon bij den heer Meijer.

Teurlings was. Deze liet hem zeer hecht en doelmatig herbouwen. Op den molen werd immer veel graan gemalen.

VI. Gemengde bijzonderheden van Casteren

1560

Omstreeks dezen en ook vroegeren tijd komen zoogenaamde heksen en heksenvervolging nog menigvuldig in deze landen voor. In 1560 was een boer te Casteren door eene vrouw aldaar betooverd, die dus natuurlijk eene heks was. De Almanak voor Noordbrabant van 1893 o.a. geeft hiervan blz. 775 eene mededeeling.

1580

Door de stichting eener beurs van Henricus Vereept te Dommelen geboren, verkregen o.a. inboorlingen van Casteren die minstens 16 jaren oud zijn en zich op de godgeleerdheid of op het kerkelijk recht toeleggen. In 1840 bedroegen de incomsten niet meer dan *f* 4.50 en behooren sinds bij het algemeen beurzenfonds.

1646 en 1699

Naar het schijnt heeft Casteren in beide jaren veel door oorlogsrampen geleden.

1702

Volgens de legende lag in dit jaar een kampement Fransche militairen te Hapert, waaruit eene bende van zes soldaten te Casteren den toren, de kerk, de pastorie en vele andere huizen in kolen legden. Zij beroofden de ingezetenen van vee, meubelen en andere bezittingen, wat zij van het huisraad niet konden medevoeren wierpen zij gedeeltelijk in het Wagenbroek, zijnde een langs den akker gelegen sloot, welke thans meerendeels gevuld is en waaruit na het vertrek dezer woestelingen nog eenige voorwerpen te voorschijn zijn gehaald.

Bij gezegde plundering en geweld ging geheel de bevolking op de vlucht, een groot deel naar Arendonk. Zeker inwoner van Casteren Peter Mollen genaamd, neef van den deken W. Mollen, van 1724 tot 1779 pastoor te Bergeik, geboren te Bladel. Bij deze plundering was P. Mollen op weg toen hij zijn huis in brand zag, hij liep terug en

bluschte het. Van dezen Mollen weet men te Casteren en in den omtrek nog vele bijzonderheden te vertellen.

1744-45

Hannoversche troepen marcheeren hier door.

1777

11 Juni verhagelen de granen.

1783

Er kwam een man aan met den rooden loop besmet, bleef er eenigen tijd en werd vervolgens naar Vessem vervoerd.

1806

Bij het afbreken der muren van de aloude geheel vervallen parochiekerk liet men die muren bij gedeelten nederstorten. Aan den noordenkant bezweek daeronder een timmerman; altans hij overleed, alvorens hij in de woning van P. Mollen (thans nog bestaande) was gedragen. De toestand van de vrouw des Timmermans gedoogde niet, hem naar zijne eigen woning te vervoeren.

1847

Casteren krijgt een' eigen Pastoor. De deken van Oirschot zou een onderzoek in loco instellen ten einde over eene geschikte bouwplaats en het bestek der te bouwen pastorie met de commissie in overleg te treden. Dit gebeurde spoedig en toen een en ander naar genoegen geregeld was, liet de deken merken, dat Mgr. de bisschop niet ongenegen was een' pastoor te benoemen nog vóór met het bouwen een aanvang werd gemaakt, mits er eene geschikte woning kon worden aangewezen. Behalve het schoolhuis was die niet te vinden. De onderwijzer, even verlangend als de overige parochianen, stond zijne woning en de helft van den tuin zonder eenige vergoeding af. De toch niet al te ruime school werd in twee gelijke deelen verdeeld; de eene helft dienende tot woning van den onderwijzer en zijn gezin en de andere tot schoollokaal.

Hoe bekrompen men zich ook moest behelpen, geen klacht werd gehoord. Ook vanwege het schooltoezicht werden geen aanmerkingen gemaakt, wel een bewijs, dat men eene halve eeuw geleden zulke hooge eischen niet stelde als thans. Anderhalf jaar had die toestand geduurd, toen de nieuwe pastorie tot genoegen van den pastoor en tot vreugde van den onderwijzer konde betrokken worden.

1854

In dit jaar vervoegde zich bij den onderwijzer een als dominicaan gekleede persoon. Hij gaf vóór gezonden te zijn door den Overste van het klooster te Diest (België) met het doel eenige meisjes van braaf gedrag aan te werven, die met de verzorging van het vee, de wasch enz. zouden belast worden. Na proeftijd van een jaar werden zij desverkiezende geprofest; toonden zij echter geen roeping dan werden zij teruggezonden en kregen de ingebrachte som ad *f* 150 weer mede terug. Te Vesseem had hij reeds op die voorwaarde een meisje aangenomen. Op de vraag of er te Casteren ook eene te vinden zou zijn, verwees de onderwijzer hem naar den pastoor. Deze noemde er eene bij Mie de Pater (?) en slaagde spoedig.

De gesprekken, welke hij met den pastoor en den onderwijzer gevoerd had gaven geen reden tot achterdocht. Den volgenden dag vertrok de pater met de twee aspirant-nonnen per huifkar naar Arendonk en vervolgens per diligence naar Antwerpen. Tot zoo ver ging alles goed. Daags na het vertrek ontmoette de pas-.....

Hier houdt het manuscript op. JB.